

Аранђел Смиљанић, *Дипломатија великашке породице Павловић*, Архив Републике Српске и Удружење архивских радника Републике Српске, Бања Лука 2024, 224 стр.

Прошле године (2024), у издању Архива Републике Српске и Удружења архивских радника Републике Српске, објављена је научна монографија др Аранђела Смиљанића под насловом *Дипломатија великашке породице Павловић*. Монографија, према ријечима аутора, представља знатно измијењен и допуњен текст његове докторске дисертације – *Дипломатија обласних господара у Босни*, која је одбрањена 2013. године, на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци. Аутор нас у књизи, која има 224 стране и 524 напомене, “води” кроз догађаје који су обиљежили посљедње двије деценије XIV и прву половину XV вијека, у историји средњовјековне Босне, пратећи “развојни пут” великашке породице Павловић, почев од кнеза Павла Раденовића па све до смрти његових потомака – војводе Петра и кнеза Николе Павловића, 1463. године. Монографија је, укључујући *Предговор* (9–10. стр.), *Уводна разматрања* (13–19. стр.), *Закључак* на српском (193–198 стр.) и на енглеском језику (199–204. стр.), списак *Извора и литературе* (205–216. стр.), *Рецензије* двоје рецензената (проф. др Марко Шуица и проф. др Снежана Божанић) (217–221. стр.), те *Биљешку о аутору* (223–224. стр.), подијелена на седамнаест поглавља – *Павле Раденовић – почеци* (21–29. стр.), *Рат Босне против Дубровника* (31–38. стр.), *Као славни и велможни господин – између Ладислава и Жигмунда* (39–44. стр.), *Нови заплети у Босни и убиство кнеза Павла* (45–49. стр.), *Дипломатија кнеза и војводе Петра Павловића* (51–60. стр.), *Дипломатски почеци војводе Радослава Павловића* (61–68. стр.), *Преговори о продаји Конавала – почетак* (69–73. стр.), *Инцидент у Конавлима* (75–87. стр.), *Наставак преговора о продаји Конавала* (89–107. стр.), *Срећа није дуго трајала* (109–119 стр.), *Дипломатске активности за вријеме Конавоског рата* (121–137. стр.), *Ход по ивици* (139–143. стр.), *Нови опасан противник* (145–150. стр.), *Посљедње године војводе Радослава* (151–157. стр.), *Дипломатија војводе Иваниша* (160–167. стр.), *Дипломатија војводе Петра и кнеза Николе* (169–177. стр.) и *Дипломати породице Павловић* (179–191. стр.).

У дијелу књиге који се односи на *Уводна разматрања*, Смиљанић нас упознаје са изазовима, али и “потешкоћама” пред којима се нашао пишући ову монографију, а као једну од њих наводи оскудну изворну грађу за поједине периоде у којима дјелују најзначајнији представници породице Павловић. Дру-

га “потешкоћа” која му се “нашла на путу” односи се на омеђеност дате теме, јер, како он истиче, понекад није било могуће повући прецизну линију између дипломатије ове великашке породице са њиховом унутрашњом и спољном политиком, из простог разлога што су се сви ови сегменти међусобно преплитали. Као главне представнике породице Павловић аутор помиње кнеза Павла, затим кнеза и војводу Петра, војводу Радослава, војводу Иваниша, војводу Петра, те кнеза Николу, који су водили поријекло из рода Јабланића, чији су се баштински посједи налазили у источној Босни. О свакоме од њих Смиљанић нам, у наредним поглављима монографије, на основу необјављених и објављених историјских извора, али и многобројне литературе, доноси познате и мање познате податке из њиховог живота, а првенствено из дипломатских активности, пратећи у томе њихове успоне и падове.

Пишући о кнезу Павлу Раденовићу, коме је посветио прва четири поглавља књиге, аутор наводи да се име овога великаша први пут, у историјским изворима, помиње 1380. године, те да се он, понекад, у изворној грађи, према старом породичном презимену, помиње и као Павле Јабланић. Кнез Павле је, као и многи великаши тога времена, искористио слабљење централне власти у средњовјековној Босни, током деведесетих година XIV вијека, проширивши на тај начин своје територије, које су, према Смиљанићевим ријечима, представљале двије неповезане цјелине – територије на сјеверу представљале су старо језгро баштина ове породице, док су територије на југу стечене освајањима у требињској области и Конавлима. Дипломатске активности кнеза Павла Раденовића у почетку су биле скромне, када је он у тим пословима, углавном, користио услуге очевих сарадника и савјетника, да би касније проширио и развио своју дипломатску службу, у коју је “убацивао” људе од повјерења. Павлове дипломатске, али и трговачке активности биле су, махом, везане за Дубровник, који му је неријетко, у “критичним ситуацијама”, пружао азил. Аутор нам, такође, указује и на односе између кнеза Павла и тадашњих моћних обласних господара попут Сандаља Хранића и Хрвоја Вукчића Хрватинића, а помиње и његово сврставање на страну Ладислава Напуљског у рату за угарско наслеђе, који је овај краљ водио против Сигисмунда Луксембуршког, у чији ће “табор”, на наговор Дубровчана, једно вријеме Павле Раденовић касније прећи. Као значајан моменат у “каријери” Павла Раденовића Смиљанић наводи и признање његове власти од стране Дубровчана, када су га они, 1405. године, први пут ословили као *славног и велможног господина*, што је значило да су га од тада сматрали за самосталног обласног господара. Аутор у једном од поглавља пише и о узроцима и поводу који су довели до убиства кнеза Павла 1415. године, истичући да су његову ликвидацију, по свему судећи, организовали краљ Стефан Остоја и војвода Сандаљ Хранић, незадовољни тиме што је Павле Раденовић, у сарадњи са Турцима, радио на повратку на власт босанског краља Твртка II Твртковића, а био је и против повратка краља Остоје и војводе Сандаља под окриље Сигисмунда Луксембуршког. Према Смиљанићевим ријечима, стварни разлог убиства кнеза Павла била је жеља Стефана Остоје и Сандаља

Хранића да освоје и између себе подијеле богату област породице Павловић, али у томе нису успјели, јер је син Павла Раденовића – Петар, успио да се одржи у својој области након што је добио помоћ од стране Турака.

У петом поглављу монографије аутор описује дипломатију сина Павла Раденовића – кнеза и војводе Петра Павловића, који је након очеве смрти преузео руковођење породичном политиком, која је била веома компликована, како на унутрашњем тако и на спољашњем плану. Смиљанић нам указује и на поновну сарадњу између Павловића и краља Стефана Остоје, до које је дошло почетком 1417. године, као и на неке привилегије и почести које је добио кнез Петар, а једна од њих била је титула војводе, која је имала насљедни карактер. У овом поглављу описани су, такође, дипломатски и економски односи између Петра Павловића и Дубровника, његови сукоби али и помирења са војводом Сандаљем, као и повратак Браила Тезаловића у дипломатију породице Павловић, имајући у виду да ће он бити један од главних преговарача ове породице око уступања њиховог дијела Конавала Дубровчанима.

Наредних девет поглавља књиге аутор је посветио дипломатији млађег брата војводе Петра – војводи Радославу Павловићу, који у историјским изворима и литератури није описан у претјерано позитивном контексту, истичући његову нестабилност и превртљивост, а зарад остваривања личних интереса није бирао средства да их "реализује". Овај већи дио књиге, као што смо поменули, прати дипломатске активности војводе Радослава и његових најближих сарадника са Дубровчанима и оне су, углавном, везане за продају оног дијела Конавала који је био у власништву породице Павловић, имајући у виду да су Дубровчани дио Конавала, који је био у посједу Сандаља Хранића, већ раније купили. Преговори између једне и друге стране нису се одвијали глатко, тачније одвијали су се на сличан начин као и у вријеме војводе Петра Павловића, јер и Дубровчани, а и Радослав Павловић имали су своје услове око куповине, односно продаје дијела Конавала, од којих нису хтјели одступити. У једном од девет поглавља Смиљанић нас упознаје и са инцидентом у Конавлима, 1422. године, када је војводин човјек, кнез Сокола – Бранко Притрченовић, напао и опљачкао дубровачког кнеза Павла Растића, а све са намјером да његов господар изврши притисак на Дубровчане да се преговори око продаје Конавала одвијају под његовим условима и да од њих добије све оно што је тражио, али у томе није успио. Како аутор даље наводи, Радослав Павловић није био поуздан преговарач и дубровачки поклицари често су са њим имали проблема, јер се није држао датих обећања, што је додатно компликовало ситуацију око поменуте продаје, која је, на крају, окончана 1426. године споразумом између двије стране и повељом у којој је наведено да су Дубровчани од Павловића добили дио Конавала са Ободом и Цавтатом, а они су њему заузврат дали 13.000 дуката, стални годишњи доходак од 600 перпера, комад земље у Конавлима и некадашњу кућу протовестијара Жоре Палмотића. На основу бројних дипломатских активности и са једне и са друге стране, Смиљанић закључује како је Радослав Павловић у свему овоме више "профитирао" него Дубровчани, јер је свој дио

Конавала продао по оним параметрима који су више одговарали њему, а не супротној страни, што, свакако, указује на развијеност дипломатије породице Павловић.

У оквиру даљих дипломатских активности војводе Радослава Павловића, аутор нам предочава поновни војводин сукоб са Дубровчанима, односно догађаје који су се збили прије и за вријеме Конавоског рата, истичући како је Радослав Павловић био незадовољан тиме што су Дубровчани даривали војводи Сандаља Хранића и његову жену, те да се нису придржавали уговора с њим, везаног за продају Конавала, што је био довољан разлог да он тражи поврат свога посједа, правдајући се како он њима није продао свој дио Конавала, већ заложиио. Рат који је улиједио, према Смиљанићевим ријечима, војводи Радославу није донио ништа добро, јер је он у тај сукоб ушао непромишљено. Можда је Радослав Павловић, како аутор каже, био војнички спреман да заузме дио Конавала који је продао Дубровчанима, али му дипломатске активности, везане за ту “операцију”, нису биле јача страна. Војвода је рачунао на војну и дипломатску помоћ Турака, односно турског султана Мурата II, коју није добио, што је довело до тога да се нађе у незавидној ситуацији. У првој години рата, догађаји који су улиједили нису ишли у прилог војводи Радославу, али је у другој и трећој години сукоба, захваљујући умјешности својих дипломата, поткријепљеној новцем и интригама, успио ствари преокренути у своју корист и задржати предратне посједе. И поред тога, аутор нам указује да је ово, ипак, био пораз Радослава Павловића, од којег се он није могао опоравити, питајући се шта му је све ово требало, ако имамо у виду да је војвода, у овом трогодишњем сукобу, “протраћиио” не само вријеме и енергију, већ је имао и губитке како у људству, тако и у новцу, али и нарушен углед због покушаја преваре са фалсификованим повељама.

Пратећи дипломатске активности војводе Радослава Павловића пред крај његовог живота, Смиљанић нам указује да су оне биле у опадању и да су се претежно сводиле на повремене мисије његових посланика у Дубровнику, који су за њега обављали, углавном, кредитно-трговачке послове. Осим тога, посљедње године његове “владавине” обиљежене су сукобима између породице Косача и породице Павловић, којих је било и ранијих година, али након смрти војводе Сандаља Хранића они су се поново распламсали, јер је војвода Радослав желио поразити Сандаљевог наследника – Стјепана Вукчића Косачу и проширити своје посједе на рачун посједа куће Косача. Међутим, у тим намјерама није успио, а догађаји који ће улиједити послије његове смрти, 1441. године, указују нам да ће његов син – војвода Иваниш Павловић, осцилирати између краљева Твртка II Твртковића и Стефана Томаша, као и Стјепана Вукчића Косаче, док ће његова браћа доћи у вазални положај Косача.

Петнаесто и шеснаесто поглавље монографије аутор је посветио дипломатским активностима синова војводе Радослава Павловића – Иванишу, Петру и Николи, наглашавајући даље слабљење породице Павловић. Према његовим ријечима, тешко је дати суд о дипломатији војводе Иваниша, јер је он умро

веома млад, у двадесет седмој години живота, али оно што биљеже историјски извори, у контексту његових дипломатских активности, види се да су оне биле усмјерене на кредитно-трговачке послове са Дубровчанима, али и на преговоре са Стјепаном Вукчићем Косачом, имајући у виду, углавном, “затегнуте” односе између ове двије породице.

Смиљанић на сличан начин описује дипломатске активности Иванишеве браће – Николе и Петра, чија се дипломатија сводила на привредна и финансијска питања у Дубровнику, истичући, осим тога, да су и један и други доведени у полувазални положај према Косачама. Њихове посљедње дипломатске активности биљеже се у историјским изворима почетком шездесетих година XV вијека, непосредно прије турског похода на Босну, 1463. године, када је породица Павловић, како аутор наводи, доживјела свој политички и физички крај.

Иако се кроз цијелу књигу “провлаче” имена особа која су била у дипломатској служби породице Павловић, као и њихове активности, те временски период њихове службе, Смиљанић неке од њих поново помиње у посљедњем поглављу монографије, упозоравајући да је, због недостатка историјских извора, немогуће утврдити идентитет свих људи који су службовали у овој великашкој породици. Он за њих наводи да су сви, мање-више, били способни људи, који су својим знањем и искуством донијели много користи породици Павловић, а заузврат су и сами напредовали, богатали се, те стицали разне титуле и звања, од којих је најчешћа била титула кнеза. Нека од најпознатијих имена са том титулом били су: Браило Тезаловић, Будислав и Санко Богавчић, Богдан Муржић, Алекса и Остоја Паштровић, Вукац Хранић, Вукашин Збисаљић, Радич Озрисаљић Копијевић, Павао Латичић, Вукашин и Радослав Обрадовић, Иваниш Хребелановић и многи други. Са титулом војводе у дипломатској служби Павловића, аутор, као значајна имена, издваја Радоја Љубишића и Вукаса Прибиловића Распудића. Као једну занимљивост, Смиљанић наводи да се међу дипломатама породице Павловић, у историјским изворима, помињу и особе које нису биле ни кнезови, ни припадници властеоског слоја, нити су се бавили трговином, већ су били припадници Цркве босанске, а један од њих био је *крстјанин* Влатко Тумурлић, прва по имену позната особа која је обављала дипломатске послове за ову породицу. И не само то. Влатко Тумурлић био је први по имену познати припадник Цркве босанске, који је био у служби неког обласног господара у средњовјековној Босни. Осим њега, као припадници Цркве босанске, који су једно вријеме били у служби Павловића, помињу се *кућанин патарен* Јурај и *крстјанин* Радашин Вукшић. Аутор нам указује и на особе које су једно вријеме биле у дипломатској служби породице Павловић, да би касније прешле у “табор” Косача, а ријеч је о Радину Бутковићу, Радоју Љубишићу, Вукашину Сукачићу и Руђеру Дивчићу. Дипломатски ангажман у овој великашкој породици, како Смиљанић истиче, нашле су и особе које су се бавиле другим пословима, као што су дијаци Иван, Санко, Остоја Чељадиновић, Миотош Цурић, а било је и оних који су од стране Павловића повремено ангажовани у дипломатским акцијама (Рудеч Поповић, Галуп, Вук Драгуље-

вић, Радослав Брадијевић, Радич Богановић), док се неки од њих, у историјским изворима, само једном биљеже као њихови посланици (Радивој Ратковић, Остоја Боровинић, Радоје, Дабижив). За неке, попут Вучихне Братиљевића, аутор наглашава да је тешко утврдити да ли су или не били укључени у дипломатију Павловића, јер се не помињу у конкретним акцијама, али су били присутни у неким другим пословима. На крају, било је и Дубровчана чије су услуге Павловићи користили у дипломатији, међу којима Смиљанић помиње Паладина Гундулића и Живка Миловића.

Анализирајући подробно бројне догађаје и личности у овој монографији, намеће се закључак да је аутор успио да “разбије”, до сада, увријезане ставове у историјској науци који су нагињали ка томе да је дипломатија породице Павловић више била пасивна него активна. С друге стране, као што то обично бива, приликом писања научне књиге, Смиљанић је указао и на нека спорна и отворена питања, на која није могао дати прецизан одговор. Између осталог, он поставља питање да ли је некима од дипломата тај посао, односно ангажман, била професија или споредна активност? Или, рецимо, да ли се правила селекција посланика у зависности од мисије или дестинације на коју је требало да буду упућени? Затим, како су они своје господаре обавјештавали о току преговора са супротном страном? На ова, али и на нека друга питања, аутор нам, као што смо поменули, није дао прецизан одговор, али је оставио наду да ће нека будућа истраживања, можда, расвијетлити и ове сегменте средњовјековне историје.

На крају, оно што бисмо још издвојили је и то да је књига обogaћена бројним фотографијама, од којих посебно истичемо снимке докумената из Државног архива у Дубровнику (*Lettere e commisioni di Levante I*), које је Смиљанић, између осталих релевантних извора и литературе, користио како би на што поузданији начин реконструисао поједине догађаје који се односе на дипломатију породице Павловић. Узимајући у обзир све напријед речено, ову монографију топло препоручујемо не само онима који се баве проучавањем средњег вијека, већ и широј читалачкој публици, како би се и она упознала са дипломатским активностима једне великашке породице која је оставила значајан траг на “политичкој сцени” средњовјековне Босне.

Александра Костадиновић-Рачић
Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Катедра за Историју
aleksandra.kostadinovic-racic@ff.unibl.org